

Juliusz A. Chrościcki (1942–2024)

W nocy z 15 na 16 stycznia 2024 r. zmarł mój drogi i kochany przyjaciel, wybitny historyk sztuki i nauczyciel akademicki Juliusz Antoni Chrościcki. W tym roku, 1 października, mija 65 lat od czasu kiedy rozpoczynaliśmy razem studia historii sztuki na Uniwersytecie Warszawskim. Uniwersytet nasz przeżywał w tym czasie swój wspaniały okres. Jako świeżo upieczeni studenci mogliśmy w pełni odczuć powiew popaździernikowej wolności. Wiele też zawdzięczaliśmy kadrze profesorskiej ukształtowanej intelektualnie i moralnie w okresie dwudziestolecia Polski Niepodległej. Otrzymaliśmy od niej lekcję nie tylko historii sztuki, lecz także odpowiedzialności i obywatelskiego obowiązku.

Juliusz Chrościcki związał się z Uniwersytetem Warszawskim na całe zawodowe życie. Jego wkład w polską i europejską historię sztuki jest niepodważalny, a aktywna i pełna oddania działalność na rzecz naszego środowiska pozostanie na zawsze w annałach społecznych i naukowych organizacji.

Profesor Juliusz A. Chrościcki ukończył studia w czerwcu 1964 r., broniąc napisaną pod kierunkiem prof. Michała Walickiego pracę magisterską na temat średnio-wiecznego obrazu tzw. Madonny z Dębego (kościół parafialny w Dębem k. Kalisza). Już następnego roku praca Juliusza została opublikowana w kwartalniku „Polska Sztuka Ludowa”¹. Mimo że artykuł ten własnoręcznie zadedykował mojej żonie i mnie z żartobliwym dopiskiem „opus primus coszmarnensies”, była to praca, która swym intelektualnym poziomem zwróciła uwagę polskich mediewistów. Świadczy o tym nagroda przyznana przez Senat Uniwersytetu Warszawskiego. Była to pierwsza ogłoszona drukiem praca naukowa Juliusza A. Chrościckiego. Zapoczątkowała ona

1. Juliusz A. Chrościcki, „Korale, sosulka, szczygieł. Sztuka gotycka a tradycje i wierzenia ludowe”, *Polska Sztuka Ludowa* 19, nr 3 (1965), s. 157–166.

Jego bardzo obfity dorobek publikacyjny, który w kolejnych sześćdziesięciu latach osiągnął liczbę niemal pięciuset pozycji – książek, rozpraw, artykułów, esejów i recenzji. Równie imponująco wygląda zakres podejmowanej przez niego tematyki – od architektury, malarstwa i rzeźby po ikonografię i ceremoniał dworski, a także różnorodność kręgów kulturowych, którymi się zajmował. To bogactwo tematyczne prac Juliusza A. Chrościckiego najlepiej oddawał program konferencji naukowej *Polska i Europa w dobie nowożytnej*, dedykowanej Mu z okazji 65. urodzin i 45 lat pracy, która odbyła się w dniach 16–17 grudnia 2008 r. w Zamku Królewskim w Warszawie. Wygłoszone wtedy referaty objęły aż osiem obszarów tematycznych: „Król i królestwo”, „Sztuka i polityka”, „Obraz i słowo”, „Antyk i nowożytność”, „Duchowość Sarmatów”, „Architektura ponad granicami”, „Obraz i arcydzieło” oraz „Rzeźba polska i europejska”².

Po śmierci swego mistrza i mentora prof. Michała Walickiego w 1966 r. Juliusz Chrościcki związał się z katedrą prof. Juliusza Starzyńskiego, a następnie z Janem Białostockim (wtedy jeszcze docentem). Pod jego kierunkiem przygotował rozprawę doktorską *Castrum Doloris. Z symboliki polskich pogrzebów od XVI do początku XIX wieku*, którą obronił w 1971 r. na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Ta znakomita, nowatorska metodologicznie rozprawa, wskazująca nowe obszary badań nad kulturą staropolską, stała się podstawą książki wydanej kilka lat później³. O niezwyklej innowacyjności młodego uczonego w podejściu do obszaru badań historii sztuki świadczą też publikacje Juliusza A. Chrościckiego dotyczące treści ideowych kościoła Wizytek w Warszawie⁴, a przede wszystkim prace podejmujące dotychczas pomijane przez badaczy zagadnienia, związane z nowożytną architekturą okazjonalną w Polsce⁵.

W latach 70. bardzo istotny wpływ na poszerzenie obszarów badań Juliusza A. Chrościckiego miały jego dłuższe pobyty stypendialne i naukowe w Belgii (1973 i 1977) oraz we Francji (1979). Już w 1974 r. opublikował recenzję *Corpus Rubenianum Ludwig Burchard*, która zapowiadała Jego badania nad twórczością Petera Paula Rubensa oraz nad związkami artystycznymi Polski z Niderlandami i Antwerpią⁶. Z licznych prac Juliusza A. Chrościckiego na ten temat wyróżnić należy „*Horatius Sarmaticus*”. Dwa antwerpskie wydania „*Lyricorum*” Sarbiewskiego z frontispisami wedle projektów Rubensa⁷, *Intrada z roku 1646 jako przykład związków artystycznych*

2. Publikacja materiałów konferencji zob. *Polska i Europa w dobie nowożytnej. L'Europe modern: nouveau monde, nouvelle civilization? Modern Europe – New World, New Civilisation? Prace naukowe dedykowane Profesorowi Juliuszowi A. Chrościckiemu*, red. Tadeusz Bernatowicz et al. (Warszawa: Arx Regia – Ośrodek Wydawniczy Zamku Królewskiego w Warszawie, 2009).

3. Juliusz A. Chrościcki, *Pompa funebris. Z dziejów kultury staropolskiej* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1974).

4. Juliusz A. Chrościcki, „Treści ideowe fasady kościoła SS. Wizytek w Warszawie”, *Biuletyn Historii Sztuki* 28, nr 2 (1966), s. 260–265.

5. M.in. Juliusz A. Chrościcki, „Architektura okazjonalna XVI–XVIII wieku w Polsce. Próba charakterystyki”, w: *Treści dzieła sztuki. Materiały sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki (Gdańsk, grudzień 1966)* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1969), s. 215–234.

6. Juliusz A. Chrościcki, „Corpus Rubenianum Ludwig Burchard”, *Biuletyn Historii Sztuki* 36, nr 4 (1974), s. 412–420.

7. Juliusz A. Chrościcki, „«Horatius Sarmaticus». Dwa antwerpskie wydania «Lyricorum» Sarbiewskiego z frontispisami wedle projektów Rubensa”, w: *O ikonografii świeckiej doby humanizmu. Tematy – symbole – problemy*, red. Jan Białostocki (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1977), s. 281–333.

Juliusz A. Chrościcki.
Fot. z archiwum prywatnego

*Gdańska z Antwerpią*⁸, a przede wszystkim rozprawę *Rubens w Polsce*⁹. Badania nad twórczością Rubensa zajmowały go do końca życia. Nie udało mu się niestety doprowadzić ich do takiego stanu, w którym mógłby złożyć je do druku. Szczęśliwie jednak opublikował w latach 2000–2005 kilka cennych artykułów dotyczących twórczości Rubensa, jak m.in. *Między Wilnem, Rzymem i Antwerpią. O dwóch projektach P.P. Rubensa do sześciu wydań Lyricorum Libri IV Macieja Kazimierza Sarbiewskiego w Officina Plantiniana*¹⁰ czy *The Recovered Modello of P.P. Rubens „Disembarkation at Marseilles”. Problem of Control and Censorship in the Cycle Life of Maria de’Medici*¹¹.

W 1983 r. Juliusz A. Chrościcki opublikował jedno z najważniejszych dzieł naukowych swego życia: *Sztuka i polityka. Funkcje propagandowe sztuki w epoce Wazów 1587–1668*. Książka ta jest owocem wieloletnich badań nad sztuką Wazów zarówno w polskich, jak i zagranicznych zbiorach i archiwach. Stała się ona fundamentem dalszych badań nad mecenatem artystycznym Wazów, a także przyczyniła

8. Juliusz A. Chrościcki, „Intrada z roku 1646 jako przykład związków artystycznych Gdańska z Antwerpią”, w: *Sztuka pobraża Bałtyku. Materiały sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Gdańsk, listopad 1976* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1978), s. 309–340.

9. Juliusz A. Chrościcki, „Rubens w Polsce”, *„Rocznik Historii Sztuki* 12 (1981), s. 133–219.

10. Juliusz A. Chrościcki, „Między Wilnem, Rzymem i Antwerpią. O dwóch projektach P.P. Rubensa do sześciu wydań Lyricorum Libri IV Macieja Kazimierza Sarbiewskiego w Officina Plantiniana”, *Roczniki Humanistyczne (Historia Sztuki). Prace ofiarowane Jerzemu Paszendzie SJ z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin* 50, z. 4 (2002), s. 99–126.

11. Juliusz A. Chrościcki, „The Recovered Modello of P.P. Rubens *Disembarkation at Marseilles*. Problem of Control and Censorship in the Cycle Life of Maria de’Medici”, *Artibus et Historiae* 22, nr 51 (2005), s. 221–249.

się do uświadomienia znaczenia propagandowej roli sztuki w polityce wewnętrznej i zagranicznej prowadzonej przez kolejnych monarchów z tej dynastii. Wydanie książki poprzedziło kilka rozpraw i artykułów dotyczących sztuki i kolekcjonerstwa w epoce Wazów, z których wymienić należy przede wszystkim *Forum Wazów w Warszawie*¹². Później, już po ukazaniu się książki, kontynuował badania nad działalnością artystyczną, mecenasowską i kolekcjonerską królów polskich z dynastii Wazów, a przede wszystkim nad kolumną Zygmunta III oraz nad kolekcją królewicza Władysława, przyszłego króla Władysława IV.

Niestety nie doczekała się wydania opracowana przez Juliusza A. Chrościckiego historia polskiego parlamentaryzmu. W końcu lat 80. i później opublikował jednak kilka ważnych artykułów dotyczących tej problematyki, jak np. *O polu elekcyjnym z roku 1764*¹³, *Golden Freedom. Diets and Free Elections of Polish Kings in the Sixteenth and Eighteenth Centuries*¹⁴ czy *Les parlements et les residences royales. Fonctions – espace – décor*¹⁵.

Właśnie przestrzeń ceremonialna w ramach szeroko pojętej rezydencji monarszej i wielkopańskiej stała się w latach 90. XX stulecia nowym obszarem zainteresowań badawczych Juliusza A. Chrościckiego. Poświęcił jej przynajmniej kilka obszernych artykułów, a także noty o charakterze encyklopedycznym¹⁶.

Było jeszcze wiele ważnych tematów badawczych, które podjął w ostatnich kilkunastu latach. Prace nad nimi przerwała mu choroba, a ostatecznie śmierć. Wymienić chciałbym przede wszystkim niedokończone badania nad twórczością Johanna Vermeera oraz rozprawę poświęconą obrazowi Rembrandta *Jeździec polski*, o którym pisał już czterdzieści parę lat temu w księdze dedykowanej Janowi Białostockiemu¹⁷.

Wspominając Profesora Juliusza A. Chrościckiego, nie można ograniczyć się jedynie do przedstawienia i scharakteryzowania Jego dorobku naukowego. Był ponad wszystko akademickim nauczycielem, związanym najsilniej z Uniwersytetem Warszawskim. Kiedy w roku 2012 przyszło mu pożegnać się z warszawską uczelnią, znalazł akademicki azyl w Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie. Wcześniej, w latach 1995–1998, był również dyrektorem Centre de la Civilisation Polonaise przy Uniwersytecie Paris IV – Sorbonne. W Uniwersytecie Warszawskim pełnił różne funkcje. Był wiele lat kierownikiem Zakładu Historii Sztuki Nowożytnej Powszechnej i Polskiej w Instytucie Historii Sztuki, a także prodziekanem (1985–1990) i dziekanem (1990–1992) Wydziału Historycznego. Kandydował też na rektora

12. Juliusz A. Chrościcki, „Forum Wazów w Warszawie”, *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki* 25, z. 3–4 (1980), s. 233–258.

13. Juliusz A. Chrościcki, „O polu elekcyjnym z roku 1764”, w: *Entre cour et jardin, czyli pomiędzy mecenasem i artystą. Księga ku czci Profesora Andrzeja Ryszkiewicza*, red. Tadeusz Chrzanowski et al. (Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego), s. 129–139.

14. Juliusz A. Chrościcki, „Golden Freedom. Diets and Free Elections of Polish Kings in the Sixteenth and Eighteenth Centuries”, w: *World Art. Themes of Unity in Diversity. Acts of the XXVIth International Congress of the History of Art*, t. 3, red. Irving Lavin (University Park – London: Penn State University Press, 1989), s. 635–640.

15. Juliusz A. Chrościcki, „Les parlements et les residences royales. Fonctions – espace – décor”, w: *Lieux du pouvoir au Moyen Âge à l'époque moderne*, red. Michał Tymowski (Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 1995), s. 239–250.

16. Np. Juliusz A. Chrościcki, „Ceremonial space”, w: *Iconography, Propaganda, and Legitimation*, red. Allan Ellenius (Oxford: European Science Foundation, 1998), s. 193–216.

17. Juliusz A. Chrościcki, „Rembrandt's Polish Rider. Allegory or Portrait?”, w: *Ars auro prior. Studia Ioanni Białostocki sexagenario dicata*, red. Juliusz A. Chrościcki et al. (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1981), s. 441–448.

Uniwersytetu Warszawskiego w 1991 r. Od 1994 r. był współredaktorem, a od 2005 redaktorem naczelnym interdyscyplinarnego półrocznika „Barok. Historia – Literatura – Sztuka”. Przez kilka kadencji przewodniczył Komitetowi Nauk o Sztuce PAN, był także członkiem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego.

Na oddzielne omówienie zasługuje czynny udział Juliusza A. Chrościckiego w wielu przedsięwzięciach muzealnych. Współpracował jako kurator, autor scenariuszy, esejów i not katalogowych z wieloma muzeami w Polsce i za granicą. Był też członkiem ich rad muzealnych i powierniczych, którym w wielu przypadkach przewodniczył.

Żegnając Profesora Juliusza Antoniego Chrościckiego, żegnam też bliskiego przyjaciela. Mimo że nasze drogi życia przebiegały nieco inaczej, to studenckie relacje z Julkiem (moje i mojej żony Marii) przemieniły się szybko w nierozłączną przyjaźń. Julek był świadkiem na naszym ślubie i ojcem chrzestnym naszej córki.

Podjęliśmy też wspólne zadania naukowe i popularyzatorskie, czego owocem był m.in. *Atlas architektury Warszawy* (1977) – pionierskie opracowanie warszawskich dzieł architektonicznych. Historia wydania tej publikacji sięga roku 1967, kiedy po sukcesie wydawniczym *Atlasu zabytków architektury w Polsce* autorstwa Jerzego Łozińskiego i Adama J. Miłobędzkiego wydawnictwo Arkady zaproponowało nam opracowanie podobnego atlasu, ale ograniczonego do samej Warszawy. Było to dla nas, wówczas dwudziestopięciolatków, niebywałe wyróżnienie. W 1969 r. atlas był już gotowy. Pojawiły się jednak przeszkody, z których najpoważniejszą okazał się zakres czasowy uwzględnionych przez nas obiektów. Wydawnictwo nie przewidziało, że wprowadzimy do atlasu nie tylko obiekty formalnie zarejestrowane jako zabytki, lecz także znaczną część architektury z 2. połowy wieku XIX, a nawet z okresu dwudziestolecia międzywojennego oraz wybrane przez nas znaczące budynki i osiedla mieszkaniowe zbudowane po 1945 r. W sprawę włączył się Komitet Warszawski PZPR. Zaczęto analizować kryteria, jakimi kierowaliśmy się przy wyborze powojennych budynków; obawiano się też, że wprowadzone przez nas budynki XIX-wieczne mogą zostać uznane za zabytkowe, co mogłoby spowodować kłopoty z ich ewentualnym wyburzeniem. Dotyczyło to przede wszystkim Pragi, ale nie tylko. Podjęliśmy wtedy decyzję o wycofaniu atlasu z wydawnictwa. Sprawa odżyła dopiero w połowie lat 70. Atlas został wydany, ale wykreślić musieliśmy kilkanaście obiektów, które zostały już rozebrane.

Drugim naszym wspólnym dziełem stać się miała książka w formie albumu poświęcona motywom myśliwskim w sztuce polskiej. Zebraliśmy kilkaset przedstawień, przede wszystkim w XIX-wiecznym malarstwie polskim, ale też w grafice, rysunkach, akwarelach oraz rzeźbie. W tym czasie jednak każdy z nas obarczony był już nowymi wyzwaniem zarówno organizacyjnymi, jak i społecznymi, a zebrany materiał wymagał coraz nowszych metod interpretacyjnych. Na to nie było już czasu. Pozostały jedynie ślady tego „myśliwskiego” epizodu w naszych bibliografiach, u Julka np. w artykule *Najważniejsze tematy myśliwskie w sztuce i literaturze polskiej XIV–XX w.*¹⁸

Przez lata działaliśmy też w Zarządzie Warszawskiego Oddziału Stowarzyszenia Historyków Sztuki. Julek zadziwiał nas wtedy swymi niebanalnymi pomysłami, których celem było popularyzowanie najważniejszych zabytków Warszawy

18. Juliusz A. Chrościcki, „Najważniejsze tematy myśliwskie w sztuce i literaturze polskiej XIV–XX w.”, w: *Łowiectwo w tradycji i kulturze / La chasse dans la tradition et la culture / Die Jagd in der Tradition und Kultur. Międzynarodowe Sympozjum Pultusk '94* (Warszawa: Wydawnictwo „Łowiec Polski”, 1995), s. 124–127.

i Mazowsza. Był m.in. pomysłodawcą rajdów samochodowych, w których połączył sportowe współzawodnictwo z koniecznością obejrzenia najważniejszych zabytków znajdujących się na trasie. W sumie zorganizowaliśmy siedem rajdów, które startowały z Warszawy (pierwszy w 1967 r. z Rynku Starego Miasta), a ich trasa prowadziła do takich miejsc, jak Nieborów, Walewice, Opinogóra, Warka, Pułtusk, Radziejowice. Nagrodami były ofiarowane przez wybitnych malarzy obrazy i rysunki, m.in. Rajmunda Ziemskiego, Eugeniusza Eibischa, Tadeusza Dominika, Jana Cybisa czy Franciszka Starowieyskiego. Z tym ostatnim Julek był szczególnie zaprzyjaźniony, czego śladem są zaprojektowane przez niego okładki obydwu najważniejszych książek Julka *Pompa funebris* oraz *Sztuka i polityka*.

Julek organizował też popularne swego czasu happeningi z udziałem historyków sztuki i artystów. W lutym 1966 r. było to np. „malowanie śniegu”, polegające na rozsypaniu na śniegu zalegającym w centrum Warszawy (okolice ulic Kruczej, Hożej i Wspólnej) kolorowych farb ściennych (w ten sposób chcieliśmy wyrazić tęsknotę za kolorowym i radosnym światem, a tym samym potrzebę wyrwania się z ponurej komunistycznej rzeczywistości). Pamiętam, że w happeningu tym brali udział m.in. Stanisław Mossakowski, Andrzej K. Olszewski, Adam J. Miłobędzki, Jerzy Z. Łoziński, Maryla Poprzęcka, Franciszek Starowieyski, Zofia i Jerzy Baranowscy.

Juliusz A. Chrościcki bezinteresownie pomagał Ryszardowi Kiełczewskiemu i mnie w inwentaryzacji ruchomych zabytków położonego na Warmii powiatu Biskupiec Reszelski, prowadzonej na zlecenie Ośrodka Dokumentacji Zabytków. Podjęcie takiego zadania w terenie było możliwe dzięki temu, że Rysiek (jako jeden z nielicznych naszych przyjaciół) miał własny samochód. W ciągu zaledwie kilku miesięcy zdołaliśmy zinwentaryzować i sporządzić dokumentację fotograficzną dzieł sztuki przechowywanych w kilkudziesięciu kościołach, kaplicach i kapliczkach warmińskich. Julek pomagał nam nie tylko w odczytywaniu ikonograficznych zagadek, ale też – jako świetny i zapalony fotograf – w wykonaniu setek zdjęć na dobrym, profesjonalnym poziomie.

Chociaż moje wspomnienia o Juliuszu A. Chrościckim – przede wszystkim z racji miejsca, w którym są publikowane – skupiają się w głównej mierze na Jego dorobku naukowym i edukacyjnym, nie sposób nie wspomnieć o Jego niezwyklej osobowości, a przede wszystkim ogromnej empatii. Pomagał nie tylko najbliższym, ale też wszystkim, którzy pomocy potrzebowali. Dzielił się tym, co miał, nie bacząc na swoje potrzeby, oraz, niestety, na swoje zdrowie. Nigdy, przez cała lata bliskich z nim kontaktów nie usłyszałem od niego nawet jednego złego słowa o koleżankach i kolegach. Kiedy rozproszyliśmy się po świecie i po różnych miejscach pracy, Julek zwoływał nas i zbierał na kolejnych rocznicowych spotkaniach. Potrzebował nas, a my potrzebowaliśmy Jego obecności. Dlatego też pożegnałem Julka w dzień Jego pogrzebu tymi słowami: „Julek w swoim życiu kierował się przede wszystkim głęboką Wiarą, niezwyklej optymizmem, czyli Nadzieją, oraz Miłością – miłością do bliźnich, miłością do otaczającego go świata, miłością do Ojczyzny i miłością do sztuki, którą badał, ale i niepomiernie kochał”.

Andrzej Rottermund

I. ARTYKUŁY I INNE TEKSTY W TOMACH ZBIOROWYCH ORAZ W KATALOGACH WYSTAW

- *Apartament królowej Ludwiki Marii w Pałacu Letnim. Próba rekonstrukcji / Les appartements de la reine Louise-Marie au Palais d'Été à Varsovie. Tentative de reconstruction*, w: *Francusko-polskie relacje artystyczne w epoce nowożytnej*, red. Andrzej Pieńkos, Agnieszka Rosales Rodriguez, Warszawa: Neriton, 2010, s. 87–97.
- *Fascynacje kolorem i kształtem*, w: Barbara Banaś, *Nowosielscy*, Warszawa: Agora, 2010, s. 22–27 (tekst polski, włoski i angielski).
- *Malarskie i graficzne wizerunki pola elekcyjnego*, w: *Wolne elekcje królów Polski na Warszawskiej Woli 430 lat później. Materiały z sesji popularno-naukowej zorganizowanej 17 kwietnia 2007*, wstępem opatrzył i podał do druku Bronisław Komorowski, Warszawa: Towarzystwo Przyjaciół Woli, 2010, s. 27–40.
- *O propagandowo-symbolicznych przedstawieniach pola elekcyjnego na Woli*, w: *Wolne elekcje królów Polski na Warszawskiej Woli 430 lat później. Materiały z sesji popularno-naukowej zorganizowanej 17 kwietnia 2007*, wstępem opatrzył i podał do druku Bronisław Komorowski, Warszawa: Towarzystwo Przyjaciół Woli, 2010, s. 82–107.
- *Lafontaine o kołtunie*, w: *Fides imaginaem quaerens. Studia ofiarowane ks. prof. Ryszardowi Knapieńskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. Aneta Kramiszewska, Lublin: Werset, 2011, s. 349–355.
- *Malarskie przedstawienia świętyń z XVI i XVII wieku. Liturgia – dewocja – zwiedzanie*, w: *Fides ex visu*, red. Ryszard Knapieński, Aneta Kramiszewska, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, 2011, s. 139–154.
- *Fundacje królewskie: kaplica św. Kazimierza i kolumna Zygmunta III*, w: *Ex voto. Studia dedykowane Ojcu Janowi Golonce OSPPE w 75. rocznicę urodzin i 50. rocznicę święceń kapłańskich*, red. Przemysław Mrozowski, Jerzy Żmudziński, Częstochowa: Jasnogórska Fundacja Pro Patria Bastion Św. Rocha, 2012, s. 483–501.
- [współautorzy: Mark Hengerer, Gérard Sabatier] *Les funérailles princières en Europe, XVIe–XVIIIe siècle*, w: *Les funérailles princières en Europe, XVIe–XVIIIe siècle*, t. 1: *Le grand théâtre de la mort*, red. Juliusz A. Chrościcki, Mark Hengerer, Gérard Sabatier, Paris: Centre de recherches du Château de Versailles, Éditions de la Maison des sciences de l'homme, 2012, s. 1–5.
- *Hold carów Szujskich Jana Kantego Szwedkowskiego z 1837 roku*, w: *Hold carów Szujskich*, red. Juliusz A. Chrościcki, Mirosław Nagielski, Warszawa: Neriton, 2012, s. 161–166.
- *Mauzoleum carów Szujskich (Kaplica Moskiewska) w przestrzeni ceremonialnej Warszawy*, w: *Hold carów Szujskich*, red. Juliusz A. Chrościcki, Mirosław Nagielski, Warszawa: Neriton, 2012, s. 125–141.
- *André Chastel et la Pologne*, w: *André Chastel, 1912–1990: histoire de l'art & action publique*, kat. wyst., red. Sabine Frommel, Michel Hochmann, Sébastien Chauffour, Paris, Institut national d'histoire de l'art. Galerie Colbert, 8 février–6 avril 2013, Paris: Institut national d'histoire de l'art, 2013, s. 29–33.
- [współautorzy: Mark Hengerer, Gérard Sabatier] *Les funérailles princières en Europe, XVIe–XVIIIe siècle*, w: *Les funérailles princières en Europe, XVIe–XVIIIe siècle*, t. 2: *Apothéoses monumentales*,

* Bibliografia obejmuje także te publikacje z roku 2009, które nie zostały uwzględnione w bibliografii za lata 1963–2009; zob. „Bibliografia prac Profesora Juliusza A. Chrościckiego”, oprac. Aleksandra Bernatowicz, w: *Polska i Europa w dobie nowożytnej. L'Europe moderne: nouveau monde, nouvelle civilisation? Modern Europe – New World, New Civilisation? Prace naukowe dedykowane Profesorowi Juliuszowi A. Chrościckiemu*, red. Tadeusz Bernatowicz et al. (Warszawa: Arx Regia – Ośrodek Wydawniczy Zamku Królewskiego w Warszawie, 2009), s. 585–606.

- red. Juliusz A. Chrościcki, Mark Hengerer, Gérard Sabatier, Paris: Presses Universitaires de Rennes, Centre de recherches du Château de Versailles, 2013, s. 7–10.
- *O roli sztuki w dyplomacji epoki nowożytnej*, w: *Sztuka i dyplomacja. Związki sztuki i polskiej dyplomacji w okresie nowożytnym*, red. Monika Kuhnke, Artur Badach, Warszawa: Stowarzyszenie Historyków Sztuki, 2013, s. 15–29.
 - *Pomnik Męczenników Terroru Komunistycznego w Polsce z lat 1944–1956*, w: *Służew i jego kościół. Materiały z sesji naukowej „Kościół i parafia pw. Św. Katarzyny na Służewie – dzieje dawne i nowsze”, 7–8 listopada 2011 r.*, red. Aleksandra Sołtan-Lipska, Warszawa: Parafia Rzymskokatolicka św. Katarzyny, 2013, s. 250–259.
 - *Zbiór dzieł sztuki na plebanii św. Katarzyny jako „Kunstkammera” i „muzeum pamięci miejsca”*, w: *Służew i jego kościół. Materiały z sesji naukowej „Kościół i parafia pw. Św. Katarzyny na Służewie – dzieje dawne i nowsze”, 7–8 listopada 2011 r.*, red. Aleksandra Sołtan-Lipska, Warszawa: Parafia Rzymskokatolicka św. Katarzyny, 2013, s. 476–482.
 - *Michelangiolo, twórca fresków w kaplicy Sykstyńskiej pierwszą ofiarą „Trzeciej Kongregacji” Soboru Trydenckiego?*, w: *Sztuka po Trydencie*, red. Kazimierz Kuczman, Andrzej Witko, Kraków: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, 2014, s. 69–100.
 - *Erwin Panofsky o młodzińskim artykule Mariusza Karpowicza*, w: *Artyści znad jezior lombardzkich w nowożytnej Europie. Prace dedykowane pamięci Profesora Mariusza Karpowicza / Artisti dei laghi lombardi nell’Europa moderna. Studi dedicati alla memoria del Prof. Mariusz Karpowicz*, red. Renata Sulewska, Mariusz Smoliński, Warszawa: Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, Instytut Historii Sztuki UW, 2015, s. 17–22.
 - [współautorzy: Mark Hengerer, Gérard Sabatier] *Les funéraires princières en Europe, XVIe–XVIIIe siècle*, w: *Les funéraires princières en Europe, XVIe–XVIIIe siècle*, t. 3: *Le deuil, la mémoire, la politique*, red. Juliusz A. Chrościcki, Mark Hengerer, Gérard Sabatier, Paris: Presses Universitaires de Rennes, Centre de recherches du Château de Versailles, 2015, s. 7–10.
 - *Kolumna Zygmunta III w Warszawie*, w: *Dzieło sztuki w przestrzeni kulturowej*, red. Irena Rolska, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2015, s. 109–131.
 - *Le professeur Victor-Lucien Tapié et le baroque en Pologne*, w: *Victor-Lucien Tapié. Relire „Baroque et Classicisme”*, red. Claire Mazel, Hélène Rousteau-Chambon, Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2015, s. 123–134.
 - *Fascynacje kolorem i kształtem*, w: *Atelier Nowosielskich. Ceramiczny świat Hanny i Leszka Nowosielskich*, kat. wyst., red. Joanna Szymula-Grygiel, Muzeum Narodowe w Gdańsku. Oddział Zielona Brama, 11 marca–15 maja 2016, Gdańsk: Muzeum Narodowe w Gdańsku, 2016, s. 17–19.
 - *Koronacje królewskie. Analiza przestrzeni ceremonialnej i liturgicznej na wzgórzu wawelskim i w mieście Krakowie*, w: *Klejnot w koronie. 650-lecie konserwacji katedry krakowskiej*, red. Jacek Urban, Ewelina Zych, Kraków: Archiwum i Biblioteka Krakowskiej Kapituły Katedralnej, 2017, s. 113–127.
 - [współautor: ks. Andrzej Witko] *Bliżej El Greca / Closer to El Greco*, w: *Ars sacra El Greca. W 100-lecie niepodległości i muzeum*, kat. wyst., red. ks. Robert Mirończuk, Muzeum Diecezjalne w Siedlcach, Siedlce: Fundacja El Greco Polska, 2018, s. 12–33.
 - *Jak i kiedy Tintoretto inspirował obrazy El Greco*, w: *Sztuka doby El Greca*, red. Andrzej Witko, Andrzej Włodarczyk, Kraków: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, 2018, s. 69–97.
 - *Pielgrzymi i rycerze w twórczości Pisanella*, w: *Rycerze i pielgrzymi w tradycji europejskiej. Międzynarodowa konferencja naukowa*, red. Łukasz Stefaniak, Warszawa: Konfraternia Świętego Apostoła Jakuba Starszego przy Katedrze Polowej Wojska Polskiego, 2018, s. 137–150.
 - [współautor: Paweł Migasiewicz] *Introduzione*, w: *I Sobieski a Roma. La famiglia reale polacca nella Città Eterna*, red. Juliusz A. Chrościcki, Zuzanna Flisowska, Paweł Migasiewicz, Warszawa: Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, 2018, s. 14–15.

- *Teraźniejsze i ponadczasowe. O gotyckich katedrach we Francji. Efekty rewolucji a literatura i plastyka*, w: *Teraźniejsze i ponadczasowe. Pamięć o Czapskim*, t. 1: *Romuald Oramus*, Kraków: Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, 2018, s. 20–33.
- *Ulegając twórcom*, w: *Ważne znaki. Józef Krzysztof Oraczewski. Wystawa z okazji setnej rocznicy odzyskania niepodległości, 8 listopada–2 grudnia 2018 / Important signs. Exhibition on the occasion of the 100th anniversary of independence*, kat. wyst., red. Tadeusz Skoczek, Galeria Brama Bielańska Cytadeli Warszawskiej, Warszawa: Muzeum Niepodległości w Warszawie, 2018, s. 14–18.
- *Bartolomé Estéban Murillo z warsztatem (1617–1682), „Chłopcy jedzący melon i winogrona”*, w: *Wystawa dwóch obrazów: Bartolomé Estéban Murillo (1617–1682) „Chłopcy z melonem i winogronami”, Jan Breughel starszy (1568–1625) i Hendrik van Balen (1575–1632) „Porwanie Prozerpiny”*, kat. wyst., red. Juliusz A. Chrościcki, M. Rafał Makarewicz, Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu, Brzeg: Create WWW, 2019, s. 6–8. Tekst wykorzystany także w: *Między życiem a śmiercią: Jan Brueghel starszy, Hendrik van Balen, Bartolomé Estéban Murillo*, kat. wyst., red. M. Rafał Makarewicz, Ciechanów: Muzeum Szlachty Mazowieckiej w Ciechanowie, 2021.
- *Profesorowie Michał Walicki i Jan Białostocki jako badacze gdańskiego ołtarza Hansa Memlinga*, w: *Sąd Ostateczny Hansa Memlinga: losy, prawo, symbole*, red. Joanna Kamień et al., Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2019, s. 75–89.
- *W kręgu tradycji Savonaroli: Triumf Śmierci przygotowany przez Piera di Cosmo, a opisany i zinterpretowany przez G. Vasarięgo*, w: *Wysmukła wieża. Prace ofiarowane Panu Profesorowi Andrzejowi Grzybkowskiemu w osiemdziesięciopięciolate urodzin*, red. Roman Nieczyפורowski, Beata Demska, Gdańsk: Wydawnictwo ASP w Gdańsku, 2019, s. 4–9.
- *Objects – Science – Knowledge. Treasure Houses of Polish Academic Heritage*, w: *Treasure Houses of Polish Academic Heritage*, red. Hubert Kowalski et al., Warsaw: The Association of University Museums, University of Warsaw Press, 2020, s. 11–28.
- *Zbiory Muzeum Diecezjalnego w Siedlcach (nie tylko El Greco)*, red. ks. Robert Mirończuk, Siedlce: Muzeum Diecezjalne w Siedlcach, 2020 (tekst polski, angielski i hiszpański).
- *Lyricorum Libri IV Macieja Kazimierza Sarbiewskiego z frontispisami zaprojektowanymi przez Petera Paula Rubensa (Antwerpia 1632 i 1634) oraz ich znaczenie dla dalszych edycji w Europie*, w: *České a polské literární baroko / Czeski i polski barok literacki*, red. Libor Martinek et al. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2021, s. 27–38.
- *Moje wspomnienia o spotkaniach i twórczości Romualda Oramusa*, w: *W nurcie czasu – Romuald Oramus. Malarstwo i grafika z lat 1981–2021 / In the Stream of the Time – Romuald Oramus: painting and graphics from the years 1981–2021*, kat. wyst., red. Sebastian Stankiewicz, Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Maius, Kraków 7 października 2021–15 stycznia 2022, University of St. Thomas, Saint John Paul II Institute, President’s Mansion, Montrose Houston, 16 marca–6 kwietnia 2022, Kraków: Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, 2021, s. 26–35.
- *Przedmowa*, w: *Amor Deo, amor patriae, amor familiae. Rzecz o rodzinie Matejków*, kat. wyst., oprac. Barbara Ciciora, Małgorzata Buyko, Robert Mirończuk, Siedlce: Muzeum Diecezjalne, 2022, s. 11.

II. ARTYKUŁY I INNE TEKSTY W CZASOPISMACH

1. ARTYKUŁY

- *Georges de La Tour i jego lwowskie arcydzieło znane pod tytułem „Płacenie podatków”*, „Barok” 2010, XVII/1 (33), s. 123–142.
- *Królewicz Władysław Zygmunt Waza na meczach piłki (calcio fiorentino) w lutym 1625 roku we Florencji*, „Barok” 2013, XX/1 (39), s. 87–98.
- *Uroczystości pogrzebowe Sobieskich w kościele OO. Kapucynów w Warszawie (1697–1933). O ceremoniach elekcji, koronacji i pogrzebu*, „Pietas et Studium. Rocznik Wyższego Seminarium

- Duchownego Prowincji Matki Bożej Anielskiej Zakonu Braci Mniejszych w Krakowie” 2014, t. 5, s. 181–204.
- *Dreifaches Siegel von Maria Josepha, der Gemahlin Augusts III., in der Sammlung des Königsschlusses Warschau*, „Barok” 2014, XXI/1 (41), s. 275–281.
 - „*Hold carów Szujskich*” *Jana Kantego Szwedkowskiego z 1837 roku*, „Biblioteka Epoki Nowożytniej” 2014, nr 1, s. 169–176.
 - *Mauzoleum carów Szujskich (Kaplica Moskiewska) w przestrzeni ceremonialnej Warszawy*, „Biblioteka Epoki Nowożytniej” 2014, nr 1, s. 133–149.
 - *Na polach elekcyjnych wokół Warszawy*, „Mówią Wieki” 2015, nr 4, s. 32–35.
 - *Działania artystyczne Władysława Zygmunta jako królewicza i jako króla Władysława IV (w latach 1624–1648)*, „Barok” 2019, XXVI/1 (51), s. 249–261.
 - *Organizacja Ministerstwa Sztuki i Kultury w latach 1918–1919*, „Barok” 2019, XXVI/2 (52), s. 11–21.
 - *Marzenia o wielkiej wystawie w... Paryżu*, „Pamiętnik Sztuk Pięknych” 2020, nr 15, s. 105–109.

2. INNE TEKSTY

- *Ad Lectorem* (teksty w języku polskim i angielskim): „Barok” 2009, XVI/1 (31), s. 7–13; 2009, XVI/2 (32), s. 7–11; numer specjalny 2010, s. 7–11 (tekst w języku węgierskim i angielskim); 2010, XVII/1 (33), s. 7–12; 2010, XVII/2 (34), s. 7–12; 2011, XVIII/1 (35), s. 7–10; 2011, XVIII/2 (36), s. 7–12; 2012, XIX/1 (37), s. 7–14; 2012, XIX/2 (38), s. 7–9; 2013, XX/1 (39), s. 7–15; 2013, XX/2 (40), s. 7–12 (z Szymonem Paczkowskim; tekst w języku polskim i niemieckim); 2014, XXI/1 (41), s. 7–12; 2014, XXI/2 (42), s. 7–12; 2015, XXII/1 (43), s. 7–12; 2015, XXII/2 (44), s. 7–12; 2016, XXIII/1–2 (45–46), s. 7–14 (z Andrzejem Rottermundem); 2017, XXIV/1–2 (47–48), s. 7–13; 2018, XXV/1–2 (49–50), s. 7–11 (z Adamem Szarszewskim); 2019, XXVI/1 (51), s. 5–12 (z Szymonem Paczkowskim); 2019, XXVI/2 (52), s. 5–6 (z Radosławem Rusnakiem).
- [współautor: Kamil Zeidler] *Jan Piotr Pruszyński (1941–2008)*, „Barok” 2009, XVI/1 (31), s. 321–324.
- *Uroczystość wręczenia nagrody im prof. Aleksandra Gieysztora. Warszawa, Zamek Królewski, 20 lutego 2009 r.*, „Barok” 2009, XVI/1 (31), s. 304–305.
- *Wspomnienie o Franku Starowiejskim (6 VII 1930–23 II 2009)*, „Barok” 2009, XVI/2 (32), s. 221–224.
- [Recenzja:] Kazimierz Stronczyński, *Opisy i widoki zabytków w Królestwie Polskim (1844–1855)*, red. Jerzy Kowalczyk, „Barok” 2011, XVIII/2 (36), s. 285–286.
- *Odsłonięcie tablicy ku czci prof. Władysława Tatarkiewicza, Warszawa, 3 kwietnia 2012 r.*, „Barok” 2012, XIX/1 (37), s. 250–251.
- *Rubens – architekt. Wystawa „Palazzo Rubens. The Master as Architect w Antwerpii”*, „Barok” 2012, XIX/1 (37), s. 201–206.
- [Recenzja:] Anna Kwiatkowska, *Inwentarz generalny 1696 z opracowaniem*, Warszawa 2012, „Barok” 2013, XX/2 (40), s. 240–245.
- [Recenzja:] „*Studia Wilanowskie*”, t. XX *Osiemnastowieczne wyroby Miśni. Stan i potrzeby badań* (Bd. XX *Meissner Erzeugnisse aus dem 18. Jahrhundert. Forschungsstand und -Bedarf*), „Barok” 2014, XXI/1 (41), s. 313–318.
- *Wywiad z Bogdanem i Zdzisławem Andziakami – przeprowadził Juliusz A. Chrościcki*, „Barok” 2017, XXIV/1–2 (47–48), s. 233–238.
- *Profesor Zdzisław Żygulski junior: przyjaciel i niezwykły uczonec*, „Biuletyn Historii Sztuki” 79, nr 2 (2017), s. 363–370.

oprac. Aleksandra Bernatowicz